

Що таке сказ?

ЕПІДЕМІОЛОГІЯ

Сказ присутній на всіх континентах, за винятком Антарктиди, і, за оцінками, щороку спричиняє понад 59 000 смертей (1) (рисунок А1.1). Найвищі глобальні показники смертності спостерігаються в Азії та Африці. У 99% випадків люди інфікуються сказом від собак, однак першопочатковим тваринним резервуаром вірусу вважають кажанів (2, 3). Передавання сказу від диких тварин, окрім кажанів, вважається рідкістю.

ПАТОГЕНЕЗ ТА КЛІНІЧНА КАРТИНА ЗАХВОРЮВАННЯ

Сказ — це гострий енцефаліт, спричинений *ліссавірусною інфекцією* (2). Вірус присутній у слині інфікованих тварин і передається в результаті його контакту з ранами або слизовими оболонками.

Інфекція проникає в периферичну нервову систему, спинний і головний мозок. Клінічні ознаки пов'язані із запаленням і пошкодженням головного мозку та включають гіперактивність, галюцинації та гідрофобію («буйний» сказ) або параліч і кому (паралітичний сказ) із подальшою смертю. В більшості випадків інкубаційний період триває 2–3 місяці, але може варіюватися від 5 днів до більше ніж 1 року.

В разі розвитку клінічних ознак сказ має летальні наслідки. Він відрізняється від багатьох інших інфекцій тим, що клінічному захворюванню можна запобігти шляхом своєчасної імунізації, навіть після контакту з інфекційним агентом.

ДІАГНОСТИКА

Клінічний діагноз сказу встановлюють на основі клінічної картини та історії контакту з тваринами з підозрою на сказ (2). Лабораторне підтвердження сказу людини може бути виконане *ante mortem* або *post mortem* з використанням зразків слини, спинномозкової рідини або біопатів тканин для виявлення інтактних віріонів, геномної РНК вірусу та антитіл чи антигену.

ПРОФІЛАКТИКА

Своєчасне проведення постконтактної профілактики, що складається з ретельного промивання ран, застосування антирабічного імуноглобуліну у тяжких випадках і проведення курсу вакцинації проти сказу, є високоефективним у запобіганні смерті людей, які зазнали впливу вірусу сказу (2). Вакцинація собак паралельно з ПКП є ефективною та недорогою стратегією запобігання передаванню вірусу сказу від собак до людей. У той самий час просвіта та обізнаність є ключовими компонентами запобігання укусам скажених тварин, сприяння вакцинації собак і заохочення людей своєчасно звертатися по медичну допомогу в разі контакту зі сказом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hampson K, Coudeville L, Lembo T, Sambo M, Kieffer A, Attlan M et al. Estimating the global burden of endemic canine rabies. *PLoS Negl Trop Dis*. 2015;9:e0003709. doi:10.1371/journal.pntd.0003709.
2. WHO Expert Consultation on Rabies: third report. Geneva: World Health Organization; 2018.
3. Knobel DL, Cleaveland S, Coleman PG, Fèvre EM, Meltzer MI, Miranda MEG et al. Re-evaluating the burden of rabies in Africa and Asia. *Bull World Health Organ*. 2005;83:360–8.

ЧОМУ ПОТРІБНО ЛІКВІДУВАТИ СКАЗ?

За оцінками щороку сказ забирає життя 59 000 людей. Тобто кожні дев'ять хвилин кожного дня від нього помирає одна людина, 40% із яких — діти, що живуть в Азії та Африці. Оскільки укуси собак є причиною майже всіх випадків захворювання в людей, смертям від сказу можна запобігти за рахунок підвищення обізнаності та вакцинації собак для профілактики захворювання в його джерелі, а також застосування рятівного лікування у випадку укусу. На сьогодні існують вакцини, лікарські засоби, інструменти та технології, які дозволяють запобігти смертям людей від сказу, що передається собаками. За відносно невеликі кошти можна розірвати ланцюг передавання інфекції та врятувати багато життів.

Розбудова потенціалу, необхідного для нагляду за сказом, є великим внеском у систему охорони здоров'я країни загалом. Вона дозволяє зміцнити систему охорони здоров'я шляхом удосконалення механізмів нагляду за іншими захворюваннями та розширення доступу до медичної допомоги. Мінімізація дублювань та підвищення ефективності за рахунок об'єднання ресурсів і розвитку потужних мереж послуг із охорони здоров'я забезпечує економію коштів та максимально ефективно використання ресурсів. Країни можуть максимізувати дохідність кожного інвестованого долара, адже інвестиції в ліквідацію сказу рятують життя та зміцнюють системи охорони здоров'я людей і тварин. Скоординоване реагування на основі програм боротьби зі сказом сприяє профілактиці захворювання та забезпеченню готовності. Це означає, що інтегрована ліквідація сказу є моделлю для співпраці в рамках підходу «Єдине здоров'я».

У минулому глобальні зусилля з реагування були фрагментованими та нескоординованими. Однак такий стан справ не може зберігатися надалі. Для подолання проблеми потрібно об'єднати зусилля, разом визначити досяжні цілі та розробити спільний план. Важливий крок у цьому напрямку відбувся у 2015 р.

ЗАКЛИК ДО ДІЙ

У 2015 р. було ініційовано глобальний заклик до дій і встановлено ціль із досягнення нульового показника смертності людей від сказу, що передається собаками, у всьому світі до 2030 р. Чотири провідних організації — Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Всесвітня організація охорони здоров'я тварин (МЕБ) та Глобальний альянс із контролю сказу (GARC) — об'єднали зусилля в колаборації «United Against Rabies» для досягнення зазначеної цілі.

Колаборація скоординовано використовує наявні інструменти та досвід для розширення можливостей, забезпечення взаємодій та створення умов для порятунку людських життів від сказу. Пропонований глобальний стратегічний план надає країнам центральну роль та передбачає міжнародну підтримку для забезпечення їхніх дій.

Він створює можливості для орієнтованих на країни взаємодій із урахуванням відмінностей у контекстах та спроможностях. Саме країни, за підтримки колаборації «United Against Rabies», мають очолити зусилля, направлені на забезпечення змін, необхідних для досягнення нульової смертності до 2030 р., за рахунок розбудови стійких інституційних спроможностей і запобігання смертям людей від сказу, що передається собаками.

ЧОМУ ПОТРІБНО ЛІКВІДУВАТИ СКАЗ?

Тому що сказ убиває

За оцінками від сказу — однієї з найстаріших і найжакливіших хвороб в історії людства — щороку помирає близько 59 000 людей (1) (додаток 1). Сказ розвивається внаслідок інфікування ліссавірусом. Цей інфекційний агент був названий на честь Лісси — давньогрецького божества безумства й люті, уособлення жаху смерті від сказу (2).

Сказ передається через укуси та подряпини інфікованих тварин. У 99% випадків люди інфікуються сказом саме від собак (3). Клінічні ознаки сказу включають порушення свідомості, гіперактивність, галюцинації та гідрофобію («буйний» сказ) або параліч і кому (паралітичний сказ) із подальшою смертю (3).

Тому що сказу можна запобігти

Незважаючи на те, що в разі розвитку клінічних ознак, сказ має летальні наслідки, йому можна запобігти за рахунок трьох втручань із підтвердженою ефективністю.

- 1. Поінформованість** про захворювання на сказ передбачає взаємодію з громадськістю і дає людям змогу врятувати своє життя, вчасно звернувшись по допомогу (4). Це включає розуміння того, як запобігти сказу у тварин, у яких випадках підозрювати сказ і що робити в разі укусу.
- 2. Постконтактна профілактика (ПКП)** передбачає проведення курсу вакцинації та, у деяких випадках, введення антирабічного імуноглобуліну (АІГ) за наявності підозри на контакт зі сказом. Належне оброблення ран і своєчасний доступ до якісної ПКП майже на 100% ефективні в запобіганні смерті людини від сказу (5).¹

¹ Доконтактна профілактика (ДКП) передбачає проведення курсу вакцинації проти сказу перед потенційним контактом із подальшою бустерною вакцинацією в разі укусу. ДКП є дорогою і рекомендована лише людям із постійним ризиком інфікування сказом, таким як ветеринари та лабораторний персонал, який працює із живим вірусом.

- 3. Масова вакцинація собак** — перевірений, економічно ефективний спосіб порятунку людських життів шляхом припинення передавання сказу в його джерелі. Носіями сказу можуть бути різні види тварин, однак у 99% випадків люди інфікуються сказом саме від собак (3). Моделі захворювання та реальний досвід показують, що стійкого охоплення вакцинацією 70% популяції собак достатньо, щоб зупинити передавання захворювання між собаками та від собак до людей (3, 6). Таким чином, ліквідація сказу у собак є ключем до сталого запобігання цьому захворюванню у людей.

Тому що сказ уражає найуразливіші групи населення

Сказ відносять до занедбаних тропічних хвороб. Більшість випадків сказу реєструють в Африці та Азії.

Приблизно 80% випадків захворювання у людей трапляються в сільській місцевості. Понад 40% смертей від сказу припадає на дітей віком до 15 років (3, 7) (рисунки 1). Глобальний економічний тягар сказу оцінюють у 8,6 мільярда дол. США на рік (1) (рисунки 2). Цю ціну непропорційно «платять» найбільш бідні та найуразливіші громади світу. Люди продовжують помирати від сказу через нехтування ним, недостатню обізнаність про нього, відсутність належного контролю сказу у собак та відсутність доступу до базової медичної допомоги, такої як ПКП у випадку контакту з твариною, хворою на сказ.

СКАЗ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

У разі розвитку симптомів має **летальні наслідки**

Одна смерть кожні **9 хвилин** у світі

59 000 смертей / рік

99 %

випадків сказу у людей є наслідком **укусу собаки**

У 4 із 10 випадків від сказу **помирає дитина**

Сказу людини можна запобігти на 100%

Ретельне **промивання ран(и)** з милом та **вакцинація** рятують життя

Вакцинація собак здатна забезпечити ліквідацію сказу людей

Вакцинація **70%** собак у районах високого ризику **розриває ланцюг передавання сказу**

Підвищення обізнаності є надзвичайно важливим

Для запобігання укусам собак
Для забезпечення своєчасної медичної допомоги
Для заохочення відповідального володіння собаками

Ліквідація сказу є можливою і економічно ефективною

- Існують необхідні інструменти і знання
- Більшість домашніх собак у всьому світі можна щепити під час кампаній із вакцинації
- Програми для підтвердження концепції демонструють можливість ліквідації на практиці у найрізноманітніших умовах
- Ліквідація сказу принесе користь усім громадам без винятків

Джерело: WHO second Expert Report, WHO fact sheet 99, Rabies: rationale for investing in UB Держпродспоживслужба of dog-mediated human rabies №1.3.2-3/23468 від

07.11.2023

арк.1

ЯКИМ ЧИНОМ БУДЕ ЗАБЕЗПЕЧЕНЕ ВИКОНАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУ «НУЛЬ ДО 2030 Р.»

Пропонований глобальний стратегічний план передбачає поетапне впровадження соціальних змін, необхідних для досягнення нульової смертності.

Завдання 1

ефективне використання вакцин, лікарських засобів, інструментів і технологій

Зниження ризику захворювання на сказ у людей

- кращі обізнаність та підготовленість
- ширший доступ до ліків і вакцин
- вакцинація собак

Завдання 2

інновації, створення та вимірювання впливу

Забезпечення настанов і даних

- ефективні політики, рекомендації та управління
- забезпечення наявності достовірних даних для уможливлення ухвалення ефективних рішень

Завдання 3

підтримка прихильності та ресурсів

Забезпечення залучення багатьох зацікавлених сторін

- демонстрація впливу діяльності, реалізованої в рамках колаборації «**United Against Rabies**»

ПОЕТАПНИЙ ПІДХІД ДО ЛІКВІДАЦІЇ

Пропонується прагматичний трьохетапний підхід до досягнення спільної цілі «Нуль до 2030 р.».

Етап 1: ПОЧАТОК
2018–2020 рр.
29 країн

Етап 2: МАСШТАБУВАННЯ
2021–2025 рр.
+52 країни

Етап 3: ОСТАТОЧНА ЛІКВІДАЦІЯ
2026–2030 рр.
+19 країн

Етап 1: ПОЧАТОК

За рахунок підготовки та вдосконалення нормативних інструментів і баз буде створено міцну основу для ліквідації сказу. Основна діяльність на цьому етапі включає підтримку країн у підготовці надійних, ефективних і стійких національних планів ліквідації сказу відповідно до підходу «Єдине здоров'я», забезпечених відповідними бюджетами, та сприяння об'єднанню цих планів у скоординовані регіональні зусилля.

Етап 2: МАСШТАБУВАННЯ

До співпраці з ліквідації сказу буде залучено ще 52 країни для охоплення 81 зі 100 ендемічних для цього захворювання країн. Із використанням міцної основи, закладеної на етапі 1, вдосконаленої та покращеної завдяки навчанню та досвіду, необхідні зусилля будуть розширені для забезпечення дійсно глобального масштабу відповідної діяльності.

Етап 3: ОСТАТОЧНА ЛІКВІДАЦІЯ

До співпраці з ліквідації сказу буде залучено решту ендемічних країн. Також буде забезпечено подальшу підтримку зусиль держав у досягненні нульової смертності на рівні громадян. Ця підтримка з часом стане фінальною.

Держпродспоживслужба
№ 1/132/23468 від
10 червня 2023
07.11.2023

арк. 1

